

การบริหารรายวิชาเพื่อพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้น สำหรับนักศึกษาพยาบาล

Course Management for Developing Clinical Skills in Primary Medical Care

ทรงฤทธิ์ ทองมีขวัญ¹ วรินทร์ลดา จันทวีเมือง¹

Trongrit Thongmeekhaun¹ Varinlada Juntaveemuang¹

¹วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา

¹Boromarajonani College of Nursing, Songkhla

Corresponding author: Trongrit Thongmeekhaun; Email: trongrit2514@gmail.com

Received: 26 February 2019 Revised: 8 August 2019 Accepted: 8 November 2019

บทคัดย่อ

การพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพยาบาลให้ดีขึ้น ทำให้นักศึกษาตรวจรักษาโรคเบื้องต้นได้อย่างมีคุณภาพ ปลอดภัย และสร้างความพึงพอใจกับผู้รับบริการ บทความนี้จึงนำเสนอแนวทางการบริหารรายวิชาเพื่อพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษา โดยเน้นที่การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิด “การเรียนรู้จากการปฏิบัติ” ซึ่งประกอบด้วย 1) การสัมมนาการรักษาโรคเบื้องต้น 2) การรักษาโรคเบื้องต้นโดยใช้ผู้ป่วยเสมือนจริง 3) การรักษาโรคเบื้องต้นโดยฝึกปฏิบัติกับผู้ป่วยจริง และ 4) การประเมินแบบ OSCE ภายใต้การบริหารแบบร่วมมือกันจากผู้ที่เกี่ยวข้องตามหลัก 4 ต้อง ได้แก่ 4.1) ต้องเตรียมตัวเอง 4.2) ต้องเตรียมนักศึกษา 4.3) ต้องร่วมพัฒนา และ 4.4) ต้องให้เกิดคุณค่าในการประเมิน ซึ่งทำให้นักศึกษาเกิดทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นที่ดีขึ้นและผู้รับบริการได้รับการบริการที่ดีตามมา

คำสำคัญ: การรักษาโรคเบื้องต้น; การเรียนรู้จากการปฏิบัติ; การศึกษาพยาบาล

Course Management for Developing Clinical Skills in Primary Medical Care among Nursing Students

Trongrit Thongmeekhaun¹ Varinlada Juntaveemuang¹

¹Boromarajonani College of Nursing, Songkhla

Corresponding author: Trongrit Thongmeekhaun; Email: trongrit2514@gmail.com

Received: 26 February 2019 **Revised:** 8 August 2019 **Accepted:** 8 November 2019

Abstract

Improvement of clinical skills development in primary medical care helps students improve their quality and safety of primary medical care and thus results in better client satisfaction. This article presents administrative guidelines to develop clinical skills in primary medical care of nursing student with the focus of education provision based on “learning from practice” which includes 1) a seminar on primary medical care, 2) primary medical care using simulation, 3) primary medical care by practicing with patients, and 4) OSCE used for assessment with mutual management of stakeholders based on 4 which must include 4.1) self-preparation, 4.2) preparation of students, 4.3) mutual development and 4.4) value of assessment awareness. Thus, students would have better clinical skills in primary medical care and clients will also receive improved services.

Keywords: primary medical care; learning from practice; nursing education

ความเป็นมาและความสำคัญ

ทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นเป็น 1 ใน 14 สมรรถนะหลักของผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ ชั้นหนึ่งที่สามารถปฏิบัติได้ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วย การประกอบวิชาชีพพยาบาลตามข้อกำหนดในการรักษาโรคเบื้องต้นและการให้ภูมิคุ้มกันโรค พ.ศ. 2545¹ การที่พยาบาลจะมีสมรรถนะในการรักษาโรคเบื้องต้นที่ดีได้นั้นย่อมเป็นผลมาจากจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลมีสมรรถนะดังกล่าว วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา จึงได้จัดการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาพยาบาลให้มีในการรักษาโรคเบื้องต้น โดยคาดหวังว่านักศึกษาจะมีสมรรถนะและสามารถตรวจรักษาโรคเบื้องต้นแก่ผู้รับบริการได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งได้จัดการจัดการเรียนการสอนใน 2 วิชาหลัก คือ 1) วิชาทฤษฎีการรักษายาบาลเบื้องต้น และ 2) วิชาปฏิบัติการรักษายาบาลเบื้องต้น แก่นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 4 ภาคการศึกษาที่ 1 และ 2 ตามลำดับ โดยมีผู้รับผิดชอบรายวิชาเป็นบุคคลสำคัญในการบริหารรายวิชาเพื่อให้อัตราการเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา คือ 1) มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้น และ 2) สามารถตรวจรักษาโรคเบื้องต้นได้

แต่การจัดการเรียนการสอนที่ผ่านพบว่า นักศึกษาประสบปัญหาในการตรวจรักษาโรคเบื้องต้นหลายประการ เช่น ไม่ทราบว่าจะเริ่มต้นในการซักประวัติหรือตรวจร่างกายอย่างไร ซักประวัติและตรวจร่างกายไม่ถูกต้องหรือไม่ครอบคลุม ขาดแนวทางการวินิจฉัยแยกโรคที่เป็นระบบ ขาดการเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนการรักษาโรคเบื้องต้น ในที่สุดการวินิจฉัยและการรักษาที่เกิดขึ้นมักเป็นการเลียนแบบหรือทำตามที่แพทย์ตรวจ โดยขาดการคิดวิเคราะห์หรือแสวงหาคำตอบตามเหตุและผลด้วยตนเอง² ดังผลการวิจัยเรื่อง การใช้รูปแบบการสอบ OSCE เพื่อประเมินทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ซึ่งพบว่า นักศึกษามีทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นโดยรวมอยู่ในระดับพอใช้ มากที่สุด (ร้อยละ 44.28) ด้านการรักษาและพยาบาล ด้านการตรวจร่างกายอยู่ในระดับควรปรับปรุง มากที่สุด (ร้อยละ 84.28 และ ร้อยละ 64.29 ตามลำดับ) ด้านการซักประวัติอยู่ในระดับพอใช้ มากที่สุด (ร้อยละ 45.72) ด้านการวินิจฉัยโรคและด้านการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ/ตรวจพิเศษอยู่ในระดับดีมาก มากที่สุด (ร้อยละ 54.29 และร้อยละ 52.86 ตามลำดับ)³

จากการทบทวนปัญหาดังกล่าวพบว่า มีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ 1) ผู้สอน เนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่สอนแบบบรรยาย มีผู้สอนหลายคน โดยเฉพาะผู้สอนภาคปฏิบัติ ทำให้วิธีการสอนและเนื้อหาไม่มีความหลากหลายไม่เป็นทิศทางเดียวกัน 2) ผู้เรียน เนื่องจากทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นแต่ละทักษะต้องอาศัยองค์ความรู้หลายๆ สาขา นักศึกษาเห็นว่ายุ่งยาก ต้องใช้เวลา จึงขาดความมุ่งมั่นตั้งใจในการทบทวนและเรียนรู้ และ 3) การจัดการเรียนการสอน เนื่องจากการเรียนการสอนที่ผ่านมาเน้นการบรรยายและการนำเสนอกรณีศึกษาในชั้นเรียน โดยนักศึกษามีโอกาสแสดงความคิดเห็นน้อย ขาดความเป็นรูปธรรมและเห็นภาพของกระบวนการรักษาโรคเบื้องต้นไม่ชัดเจน ทำให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ และมีทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นไม่ดีพอ ส่งผลให้การนำไปใช้ในการรักษาโรคเบื้องต้นไม่ดีเช่นเดียวกัน⁴

การบริหารรายวิชาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันวิเคราะห์และพบว่า สาเหตุของปัญหาดังกล่าวล้วนมีความเชื่อมโยงกัน โดยการจัดการเรียนการสอนเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหานี้ จึงได้เพิ่มการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้มากขึ้น โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพราะเชื่อว่าการเรียนรู้จากการปฏิบัติทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และจัดการกับความยุ่งยากในสถานการณ์จริงในเวลาเดียวกัน⁵ ได้แก่ 1) การสัมมนาการรักษาโรคเบื้องต้น ซึ่งเป็นวิธีการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อยที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ช่วยให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย เกิดการเรียนรู้ทั้งระดับรู้อำ เข้าใจ วิเคราะห์ และนำไปใช้ได้ เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น⁶ ดังผลการวิจัยที่พบว่า วิธีการสอนดังกล่าว ทำให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ สามารถคิดวิเคราะห์ และมีประโยชน์ในการนำไปใช้ในการฝึกปฏิบัติการรักษาโรคเบื้องต้น⁷ 2) การรักษาโรคเบื้องต้นโดยใช้ผู้ป่วยเสมือนจริง เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะการปฏิบัติจริง ภายใต้สถานการณ์และผู้รับบริการสมมุติ 3) การสอบแบบ OSCE ซึ่งเป็นวิธีการวัดและประเมินผล

ทักษะทางคลินิกของผู้เรียน โดยนำมาประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้น แก่นักศึกษาเป็นรายบุคคลก่อนการออกฝึกภาคปฏิบัติวิชาการรักษาพยาบาลเบื้องต้น เป็นต้น ทั้งนี้ในระหว่างการฝึกภาคปฏิบัติที่โรงพยาบาลชุมชนในจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง ได้ปรับปรุงหัวข้อและวิธีการสอนบนคลินิก การนิเทศบนคลินิก การจัดประสบการณ์ การเขียนรายงาน และการประชุมปรึกษาหารือการรักษาโรคเบื้องต้นกลุ่มอาการต่างๆ เพื่อให้

จากการบริหารรายวิชาเพื่อการพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นตามแนวทางที่กล่าวพบว่า ทั้งนักศึกษาและอาจารย์ที่เล็งเห็นการรับรู้เหมือนกันว่า ทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพยาบาลดีขึ้น⁸ รวมทั้งผลการสอบ OSCE เพื่อประเมินทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาดังกล่าวขึ้นเช่นกัน⁹ โดยแนวทางการบริหารรายวิชาเพื่อพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาพยาบาลดังกล่าว ได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดการบริหารรายวิชา

การบริหารรายวิชาเป็นการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบรายวิชาและกลุ่มบุคคลเพื่อร่วมมือกันพัฒนาผู้เรียน ทั้งในด้านการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดอาคารสถานที่และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาผู้สอนมาดำเนินการหรือมาทำการสอนในรายวิชานั้นอย่างมีระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ อย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ โดยรายละเอียดของการบริหารรายวิชาเป็นดังนี้

1. การเตรียมการออกแบบการสอนรายวิชา

การจัดการเรียนการสอนเป็นระบบนั้น ผู้รับผิดชอบรายวิชาต้องมีการเตรียมการออกแบบการสอน ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การวิเคราะห์ผู้เรียน วิเคราะห์เนื้อหา กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเพื่อนำมาเขียนเป็นแผนการสอน การจัดเตรียมสื่อ และกิจกรรมสำหรับการเรียนการสอน¹⁰

2. การเตรียมผู้สอนและผู้เรียน

โดยก่อนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง ผู้สอนจะต้องมีการเตรียมตัวผู้สอนให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมและมีความแม่นยำในเนื้อหาเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างราบรื่น และสามารถอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ ขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว ส่วนการเตรียมผู้เรียนนั้น จะต้องให้ผู้เรียนเตรียมเนื้อหาการเรียนรู้มาเช่นกัน โดยการมอบหมายให้ทบทวนความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ใหม่เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงความรู้ สร้างความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถต่อยอดความรู้ใหม่ได้¹⁰

3. การวิเคราะห์หลักสูตร

การวิเคราะห์หลักสูตร เป็นการพิจารณารายละเอียดความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมายและเนื้อหา เพื่อนำมาวางแผนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการสอบ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อใช้ในการวางแผน กำหนดขอบเขต และควบคุมการบริหารการสอนและการสอบให้ได้สัดส่วนสัมพันธ์กันอย่างสมดุล และสมบูรณ์ตามความคาดหวัง 2) เพื่อให้การดำเนินการสอนและการสอบให้เป็นไปตามสัดส่วนของระยะเวลาตามความสำคัญของเนื้อเรื่อง และของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ 3) เพื่อแสดงสัดส่วนของความสำคัญเป็นปริมาณตัวเลขของแต่ละเนื้อหาวิชาและแต่ละพฤติกรรมที่สัมพันธ์กันตามความมุ่งหมายและตามที่หลักสูตรต้องการ และ 4) เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาความเที่ยงตรงของข้อสอบทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและโครงสร้างที่เป็นอยู่¹¹

4. การออกแบบการจัดการเรียนการสอน

การออกแบบการเรียนการสอน เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการกำหนดองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน การนำไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผลและการจัดการชั้นเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ของการเรียนการสอนให้เหมาะสม สอดคล้องกับผู้เรียน ความก้าวหน้าของศาสตร์ สื่อ และบริบท

ของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมาย และมาตรฐานสากลที่ยอมรับได้ และ 3) เพื่อยกระดับความเป็นวิชาชีพของครูผู้สอนไปสู่มาตรฐาน¹⁰

5. การออกแบบการวัดและประเมินผล

การออกแบบการวัดและประเมินผล เป็นการคิดวางแผนตั้งแต่ขั้นการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ว่าในการประเมินสรุปความรู้รวบยอดเมื่อจบหน่วยการเรียนรู้ นั้น จะให้ผู้เรียนแสดงออกซึ่งความรู้ ความเข้าใจสิ่งที่เรียนในรูปแบบใด จะให้ปรากฏเป็นหลักฐานเช่นไร มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้ผู้สอนมั่นใจได้ว่าผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ ความเข้าใจตามที่กำหนดในรายวิชา¹²

แนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการรักษาโรคเบื้องต้น

1. แนวคิดการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนการรักษาโรคเบื้องต้นของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา ที่ผ่านมามีแนวโน้มการบรรยายและนำกรณีศึกษาโรคตามกลุ่มอาการต่าง ๆ ประกอบการบรรยาย โดยนักศึกษามีโอกาสแสดงความคิดเห็นน้อย ทำให้ไม่สามารถทำให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ และมีทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นตามที่คาดหวังได้ ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับแล้วว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่โดยมีการใช้กระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม ให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของผู้เรียน โดยเน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ใช้วิธีการสอนและการวัดผลที่หลากหลายวิธี⁶ โดยแนวคิดและวิธีการสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และนำประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้ ได้แก่

1.1 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by doing) มีหลักการสำคัญ คือ ผู้เรียนเรียนรู้โดยนำประเด็นปัญหาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมาเข้าสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และมีการประเมินทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจงตรงประเด็น และการสะท้อนคิดผลการเรียนรู้บนประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้โดยตรง คือ ผู้เรียนจะมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนอย่างลึกซึ้ง ซึ่งมากกว่าในตำราหรือจากผู้สอนเพียงด้านเดียว และยังได้มีการสัมผัสใกล้ชิดกับสภาพความเป็นจริง เป็นไปตามแนวคิด learning by doing ที่เชื่อว่าไม่มีการเรียนรู้โดยปราศจากการปฏิบัติ และไม่มีการปฏิบัติโดยปราศจากการเรียนรู้⁵ การเรียนรู้จากการปฏิบัติเริ่มต้นจากโปรแกรมความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่ใช้ในปัจจุบัน ในหนังสือ หรือจากการบรรยายร่วมกับกระบวนการของการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดใคร่ครวญ ซึ่งจะถามในสิ่งที่ยังไม่รู้ และการสะท้อนกลับ จากนั้นนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติ และสะท้อนผลการเรียนรู้ โดยในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการกระทำ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) การเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) 2) การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (creative problem solving) 3) การแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหา (knowledge acquisition) และ 4) การสนับสนุนโดยกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (co-learner support) สามารถสรุปเป็นสมการของการเรียนรู้ได้ ดังนี้⁵

$$L = P+Q+R +I+R \text{ เมื่อ}$$

$$L = \text{Learning (การเรียนรู้)}$$

$$P = \text{Programmed Instruction (ความรู้ที่ใช้ในปัจจุบัน ในหนังสือ การบรรยาย)}$$

$$Q = \text{Questioning (การตั้งคำถาม)}$$

$$R = \text{Reflection (การสะท้อนคิด/การคิดใคร่ครวญ)}$$

$$I = \text{Implementation (การลงมือปฏิบัติ)}$$

1.2 วิธีการเรียนการสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อยแบบสัมมนา (small group discussion: seminar method)

เป็นวิธีการเรียนการสอนที่จัดอยู่ในกลุ่มการสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียน

เป็นสำคัญแบบเน้นทักษะกระบวนการ โดยการจัดผู้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 4-8 คน และให้ผู้เรียนในกลุ่มพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และประสบการณ์ต่าง ๆ ตามประเด็นที่กำหนดในคำถามการสัมมนา สรุปผลการอภิปราย กลุ่มย่อยเป็นข้อสรุปของกลุ่มใหญ่ต่อไป ภายใต้การให้ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละขั้นตอนของสัมมนา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้คิด วิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย เกิดการเรียนรู้ได้กว้างขึ้น ทั้งในระดับรู้อำ เข้าใจ วิเคราะห์ และนำไปใช้ได้⁶

1.3 วิธีการประเมินแบบ OSCE (objective structured clinical examination) เป็นวิธีการวัดและประเมินผล พฤติกรรมทางคลินิกที่ครอบคลุมการวัดความรู้ ความคิดของผู้เรียน ทั้งในด้านเจตคติและการตัดสินใจ และสามารถวัดทักษะ ของผู้เรียนด้วย จึงเหมาะที่จะนำมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่า สามารถ นำความรู้และทักษะไปประยุกต์ใช้ในการคิดแก้ปัญหาในการรักษาโรคเบื้องต้นได้อย่างเป็นขั้นตอนและอย่างมีวิจารณญาณ หรือไม่¹⁵ ทั้งนี้ผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า รูปแบบการสอบ OSCE สามารถประเมินทักษะและจำแนกความสามารถ ในการปฏิบัติของนักศึกษาได้¹⁶

2. การพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาพยาบาล

จากแนวคิดการจัดการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ดังกล่าว ร่วมกับการนำผลการวิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ต่อปัญหาที่กล่าว นำมาสู่แนวทางการพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นในนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัย พยาบาลบรมราชชนนี สงขลา ตามสมการการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (learning by doing): $L=P+Q+R +I+R$ ดังนี้⁵

2.1. โปรแกรมความรู้ (programmed instruction: P) เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคเบื้องต้น ตามแผนจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) โดยใช้วิธีการให้ความรู้ที่หลากหลายและเน้นให้ผู้เรียน มีส่วนร่วม ได้แก่ การบรรยายแบบมีส่วนร่วม จัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา และการเรียนรู้แบบสืบเสาะแสวงหาความรู้ เป็นกลุ่ม โดยผู้สอนต้องมีการคำถามเป็นระยะ ๆ เพื่อกระตุ้นนักศึกษาให้มีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็น การมอบหมาย ให้นักศึกษาศึกษากรณีตัวอย่าง สืบเสาะแสวงหาความรู้ และนำอภิปรายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มย่อย แล้วนำผลมาเสนอ ในชั้นเรียน โดยให้แต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมในการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ส่วนผู้สอนเป็นผู้ให้ข้อเสนอ เน้นเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและส่งเสริมการคิดวิเคราะห์

2.2 การตั้งคำถาม (questioning: Q) เป็นการเรียนรู้ตามโปรแกรมความรู้ตามแผนจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ใน รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3) โดยผู้สอนมอบหมายให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและ สาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาไม่สามารถนำเสนอและทำการรักษาโรคเบื้องต้นในกรณีศึกษานั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง และครอบคลุมตามขั้นตอนการรักษาโรคเบื้องต้น ซึ่งอาจทำให้เสี่ยงต่อคุณภาพการรักษาโรคเบื้องต้นหากเป็นการปฏิบัติ ในสถานการณ์จริง

2.3 การสะท้อนคิด (reflection: R) เป็นการให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มย่อย โดยพยายามค้นหา คำตอบสาเหตุผลและข้อมูลอ้างอิงมาแก้ไขปัญหาลักษณะข้างต้นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนานักศึกษาให้สามารถคิดวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ แล้วให้แต่ละกลุ่มสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันโดยผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนว่านักศึกษากำลังเรียนรู้อะไร ปัญหาที่มีสาเหตุหรือปัจจัยอะไรบ้าง ซึ่งมีผลต่อคุณภาพการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษา และให้แก้ไขสาเหตุและ ปัจจัยเหล่านั้นนำเสนอเพื่อหาข้อสรุปเป็นแนวทางและนำไปใช้ในขั้นตอนต่อไป ทั้งนี้ผู้สอนมีการกระตุ้นการคิด สร้างแรงจูงใจ และแสดงออกถึงการสนับสนุนมากกว่าการวิจารณ์หรือการตำหนิเพื่อให้นักศึกษาคิดหาคำตอบและรู้สึกท้าทายกับสิ่งเหล่านั้น รวมทั้งเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

2.4 การลงมือปฏิบัติ (implementation: I) เป็นการให้นักศึกษาได้ในการลงมือปฏิบัติการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ ทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้น ทั้งหมด 4 แนวทาง ดังนี้

2.4.1 การอภิปรายกลุ่มย่อยแบบสัมมนาการศึกษาโรคเบื้องต้น เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแบบเน้นทักษะกระบวนการ โดยพัฒนาขึ้นจากผลการวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนการสอนแบบสัมมนาต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการศึกษาโรคเบื้องต้นกลุ่มอาการหายใจเหนื่อยหอบของผู้บรมหลักสูตรการพยาบาลเฉพาะทางสาขาเวชปฏิบัติทั่วไป (การศึกษาโรคเบื้องต้น)⁷ และข้อมูลจากผลการสะท้อนคิดของผู้เรียนในชั้นตอนที่ 3 (การสะท้อนคิด Reflection: R) มากำหนดเป็นประเด็นและคำถามในการสัมมนาและการอภิปรายร่วมกันทั้งในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ โดยต้องปฏิบัติในการศึกษาโรคเบื้องต้นตามขั้นตอนการศึกษาโรคเบื้องต้นด้วย ได้แก่ 1) ทักษะการซักประวัติ 2) ทักษะการตรวจร่างกาย 3) ทักษะการตรวจทางห้องปฏิบัติการหรือการตรวจพิเศษ 4) ทักษะการวินิจฉัยโรค และ 5) ทักษะการรักษาและให้การพยาบาล และผู้สอนให้ข้อเสนอแนะในแต่ละขั้นตอน

2.4.2 การศึกษาโรคเบื้องต้นโดยใช้ผู้ป่วยเสมือนจริง เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแบบเน้นทักษะการปฏิบัติจริง ภายใต้สถานการณ์และผู้รับบริการสมมติ โดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 2 คน พร้อมทั้งให้สถานการณ์การเจ็บป่วยที่ไม่ซ้ำกัน โดยนักศึกษาแต่ละคนต้องปฏิบัติทักษะทางคลินิกในการศึกษาโรคเบื้องต้นตามขั้นตอนการศึกษาโรคเบื้องต้น ได้แก่ 1) ทักษะการซักประวัติ 2) ทักษะการตรวจร่างกาย 3) ทักษะการตรวจทางห้องปฏิบัติการหรือการตรวจพิเศษ 4) ทักษะการวินิจฉัยโรค และ 5) ทักษะการรักษาและให้การพยาบาล และผู้สอนให้ข้อเสนอแนะในแต่ละขั้นตอน สร้างแรงจูงใจ เพื่อให้ศึกษามีกำลังใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

2.4.3 การศึกษาโรคเบื้องต้นโดยการฝึกปฏิบัติกับผู้ป่วยจริง เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยนักศึกษาได้นำทั้งความรู้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะทางคลินิกในการศึกษาโรคเบื้องต้นไปใช้กับผู้ป่วยจริงที่โรงพยาบาลชุมชนในจังหวัดสงขลาและพัทลุง ภายใต้การดูแลของผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคเบื้องต้นคือแพทย์และพยาบาลเวชปฏิบัติทั่วไปเป็นเวลา 4 สัปดาห์ โดยผู้รับผิดชอบรายวิชาปรับปรุงหัวข้อและวิธีการสอนบนคลินิก การนิเทศบนคลินิก การจัดประสบการณ์ การเขียนรายงาน และการประชุมปรึกษารายวิชาหรือการศึกษาโรคเบื้องต้นกลุ่มอาการต่างๆ กับทีมสหวิชาชีพ ที่สอดคล้องตามแนวทางการศึกษาโรคเบื้องต้น เพื่อให้อาจารย์นิเทศและครูพี่เลี้ยงได้สอน ส่งเสริม ติดตาม และพัฒนาทักษะทางคลินิกในการศึกษาโรคเบื้องต้นแก่นักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.4 การศึกษาโรคเบื้องต้นโดยวิธีการประเมินแบบ OSCE เป็นวิธีการวัดและประเมินผลทักษะทางคลินิกในการศึกษาโรคเบื้องต้นของผู้เรียน ซึ่งวัดและประเมินผลทั้งด้านความรู้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะด้านการรักษาโรคเบื้องต้น โดยดำเนินการกับนักศึกษาเป็นรายบุคคลในวันสุดท้ายของการฝึกปฏิบัติกับผู้ป่วยจริงทั้งนี้จะนำสถานการณ์การเจ็บป่วยที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติหรือเป็นกลุ่มอาการที่พบบ่อย ๆ มาออกแบบเป็นแบบสอบ OSCE ประกอบด้วย 5 สถานีคือ สถานีซักประวัติ สถานีตรวจร่างกาย สถานีวินิจฉัยแยกโรคและส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ สถานีวินิจฉัยโรค และสถานีการรักษาและให้คำแนะนำ ภายหลังจากสิ้นสุดการสอบผู้สอนเฉลยและให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนา และเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สอบถามประเด็นที่สงสัยเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน

2.4.5 การนิเทศติดตามที่เน้นพัฒนาทักษะทางคลินิกในการศึกษาโรคเบื้องต้น ในระหว่างการฝึกภาคปฏิบัติที่แผนกผู้ป่วยนอกและแผนกห้องฉุกเฉินโรงพยาบาลชุมชน ผู้รับผิดชอบรายวิชา ได้ปรับปรุงหัวข้อและวิธีการสอนบนคลินิก การนิเทศบนคลินิก การจัดประสบการณ์ การเขียนรายงาน และการประชุมปรึกษารายวิชา โดยเน้นการศึกษาโรคเบื้องต้นกลุ่มอาการต่างๆ เพื่อให้อาจารย์นิเทศและครูพี่เลี้ยงได้สอน ติดตาม และประเมินทักษะทางคลินิกด้านการศึกษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษา

2.5. การสะท้อนคิด (reflection: R) เป็นการให้นักศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การศึกษาโรคเบื้องต้นตามกลุ่มที่ฝึกโดยนำเสนอหน้าชั้นเรียนแลกเปลี่ยนผลการเรียนรู้ร่วมกันและสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (implementation) ทั้งความรู้ทักษะ การนำไปใช้ ความรู้สึกหรือข้อคิดต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาโรคเบื้องต้น รวมทั้งประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาต่อแนวทางการพัฒนาที่ออกแบบ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพทั้งต่อตนเองและรายวิชาต่อไป

แนวทางการพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นในนักศึกษาพยาบาลดังกล่าว เน้นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ และใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย และมีการวัดผลที่นำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เห็นภาพชัดเจน เป็นรูปธรรม เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ และสามารถนำไปใช้ โดยการแสดงออกมาเป็นทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นที่ดีและมีประสิทธิภาพ ในการรักษาโรคเบื้องต้นแก่ผู้รับบริการ

การประเมินผลแนวทางการพัฒนาทักษะทางคลินิกในนักศึกษาพยาบาล

ในการติดตามและประเมินผลแนวทางการพัฒนาทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นในนักศึกษาพยาบาลที่พัฒนาขึ้น มีการติดตามและประเมินผลโดย 1) การวิจัยเรื่อง การรับรู้ของนักศึกษาและอาจารย์ที่เลี้ยงต่อทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพยาบาล พบว่า นักศึกษาและอาจารย์ที่เลี้ยง มีการรับรู้ทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพยาบาลว่า มีทักษะการสื่อสารทั่วไปและการแนะนำการดูแลสุขภาพอยู่ในระดับดี โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดตามลำดับ ส่วนทักษะการซักประวัติการเจ็บป่วย ทักษะการรักษาโรคเบื้องต้น ทักษะการวินิจฉัยโรค ทักษะการตรวจร่างกาย และทักษะการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ/ตรวจพิเศษอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ยน้อยลงตามลำดับ ส่วนผลการสนทนากพบว่า การบริหารรายวิชาควรยึดหลักการบริหารแบบร่วมมือกันจากผู้ที่เกี่ยวข้องตามหลัก 4 ต้องคือ (1) ต้องเตรียมตัวเอง: นักศึกษาเองจะต้องเตรียมตนเองให้พร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยวิธีการต่าง ๆ (2) ต้องเตรียมนักศึกษา: อาจารย์จะต้องเตรียมนักศึกษาให้พร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยวิธีการต่าง ๆ (3) ต้องร่วมพัฒนา: อาจารย์ที่เลี้ยงที่แหล่งฝึกทั้งแพทย์และพยาบาล ต้องร่วมกันเตรียมและพัฒนา นักศึกษาทั้งก่อนการฝึก ขณะฝึก และหลังการฝึก และ (4) ต้องให้เกิดคุณค่าในการประเมิน: การประเมินผลต้องเข้มข้น มีประสิทธิภาพ มีการสะท้อนผลการประเมินให้นักศึกษาได้ตระหนัก และปรับปรุงตนเอง^๑ และ 2) การสอบ OSCE เพื่อประเมินทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพยาบาล พบว่า นักศึกษามีทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นด้านการสื่อสารทั่วไปอยู่ในระดับดี โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ทักษะการแนะนำการดูแลสุขภาพ ส่วนทักษะการซักประวัติการเจ็บป่วย ทักษะการวินิจฉัยโรค ทักษะส่งการรักษาโรคเบื้องต้น ทักษะการส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ/ตรวจพิเศษ ทักษะการวินิจฉัยแยกโรค และทักษะการตรวจร่างกาย อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ยน้อยลงตามลำดับ^๑

สรุปและข้อเสนอแนะ

นักศึกษาพยาบาลมักประสบปัญหาในการรักษาโรคเบื้องต้นหลาย ๆ ประการ ซึ่งจะส่งผลต่อทักษะและสมรรถนะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้น การบริหารรายวิชาเพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีทักษะดังกล่าวดีขึ้น สามารถให้การรักษาได้อย่างมีคุณภาพปลอดภัย และสร้างความพึงพอใจกับผู้รับบริการจึงสำคัญมาก โดยการบริหารรายวิชาจะต้องมีการประยุกต์และบูรณาการแนวคิดการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ประกอบด้วย การสัมมนาการรักษาโรคเบื้องต้น การรักษาโรคเบื้องต้นโดยใช้ผู้ป่วยเสมือนจริง การรักษาโรคเบื้องต้นโดยการฝึกปฏิบัติกับผู้ป่วยจริง และการประเมินแบบ OSCE รวมทั้งมีการประเมินผลเพื่อนำมาพัฒนาต่อ ซึ่งผลการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวทำให้ทักษะทางคลินิกในการรักษาโรคเบื้องต้นของนักศึกษาพัฒนาขึ้นตามลำดับ แต่อย่างไรเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพสูงสุด และเกิดความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงควรใช้หลัก 4 ต้อง ได้แก่ 1) ต้องเตรียมตัวเอง 2) ต้องเตรียมนักศึกษา 3) ต้องร่วมพัฒนา และ 4) ต้องให้เกิดคุณค่าในการประเมิน

References

1. Thailand Nursing and Midwifery Council. Basic medical treatment and immunization requirements for professional nursing and midwifery first class. 5thed. Nonthaburi: Siriyod Printing.2011. (in Thai).
2. Thongmeekhaun T. Technique to history interviews for basic medical treatment. Songkhla: Mongkul Printing.2013. (in Thai).
3. Thongmeekhaun T, Sateuw S, Jantaweemuang W. Implementing the objective structured clinical examination (OSCE) to evaluate clinical skills in basic medical treatment of nursing students. Journal of Nursing Siam University 2015;16(31):18-27. (in Thai).
4. Boromarajonani College of Nursing, Songkhla. Course syllabus: primary medical care practicum. Songkhla: Author.2016. (in Thai).
5. Marquardt MJ. Action learning in action: transforming problem and people for word class organization learning. Palo Alto: Dares-Black Publishing;1991.
6. Khammani T. Teaching science: knowledge for process to effective learning.18thed. Bangkok: Dansutta Printing.2014. (in Thai).
7. Thongmeekhaun T, Kitrunroj T, Chunpradub P. The effect of seminar teaching method on learning achievement of participants of the nursing specialty in nurse practitioner (primary medical care) program for the topic of the primary medical care of patients with dyspnea syndrome. Nursing Journal of the Ministry of Public Health 2015;25(3):25-38. (in Thai).
8. Thongmeekhaun T, Sateuw S, Chuakompeng A. Perception of students and preceptors towards clinical skills regarding basic medical treatment among nursing students, Boromarajonani College of Nursing, Songkhla. Nursing Journal of the Ministry of Public Health 2016;25(Special Issue):131-43. (in Thai).
9. Boromarajonani College of Nursing, Songkhla. Field experience report: primary medical care practicum. Songkhla: Author.2017. (in Thai).
10. Satitpakeekul A. Instructional design: teacher's skill for success. Narkbhut Paritat Journal 2018;10(Special Issue):107-15. (in Thai).
11. Institute of Physical Education Chumphom. Curriculum analysis. [Internet]. 2019 [cited 2019 June 12]. Available from: <http://www.ipecp.ac.th/ipecp/cgi-bin/webpili/unit4/level4-1.html>. (in Thai).
12. Pasiphol S. Learning measurement and evaluation. Bangkok: Chulalongkorn University Press. Bangkok.2016. (in Thai).
13. Cheevakasemsook A. Nursing process and health assessment: hetory and practice. Nonthaburi: The Office of the University Press Sukhothai Thammathirat Open University;2008. (in Thai).
14. Sri DamaW. Patient interview and physical examination. (12thed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press. 2008. (in Thai).
15. Phraboromarajchanok Institute. Obstructive structured clinical examination (OSCE) 2. Nonthaburi: Yutharint Printing.2013. (in Thai).
16. Lohapaiboonkul N, PalakarnB. The effects of an objective structured clinical examinations (OSCEs) test to evaluate the knowledge and clinical skills in basic medical treatment and perceive of preceptors from community of the clinical skills of nursing students. Nursing Journal of the Ministry of Public Health 2013;23(3):24-34. (in Thai).